

ФИЛОЛОШКИ АСПЕКТИ ЈЕДНЕ ПОЛЕМИКЕ А. ТОМАНОВИЋА

У „Словнику“, листу за књижевност, умјетност и обртност током 1884. године, вођена је полемика између Ф. Р.,¹ А. Томановића и Стјепана Бузолића. „Словникац“ је те године излазио у Дубровнику 1, 11. и 21. сваког мјесеца. Покренут је 1878. године, а престао да излази 1884. године, када му је уредник био Вјекослав Претнер, у чијој је тискарници и штампан. Полемика је започела прилогом Ф. Р.: *Српско-хрватски преводи Фосколове пјесме „О гробовима“*, објављеном у броју 22, 342—345 (у даљем тексту *Преводи*). Овај прилог Ф. Р. био је повод да А(азар) Томановић одговори својим чланком: *Пред оптужбом велеиздаје*, објављеном у броју 24, 374—375 (у даљем тексту *Велеиздаја*). Поп Стјепан Бузолић огласио се само једном у овој полемици одговарајући Ф. Р.-у чланком: *Двије-три на примједбе господина Ф. Р.*, у поднаслову: *О мојем преводу Фосколове пјесме „О гробовима“*, у броју 25, 397—398. Између Ф. Р. и А. Томановића полемика се наставила у више наврата, чланцима Ф. Р.: *Због достојанства умјетности* (у даљем тексту *Достојанство*), бр. 27, 418—419, одговором А. Томановића; *Ради споразумљења*, у бр. 30, 467—469, те новом репликом Ф. Р.: *Да заглавимо*, у броју 33, 514—515, и одговором А. Томановића: *Завршна*, у броју 34, 543.

Ф. Р. се није држао изјаве да „изриче просто своје мњење, умјетничко чувство, жељу слободне и непристрасне критике“.² Он се упуштао и у вредновање језичке исправности појединих преведених цјелина. Посебно се дотицао Томановићевог превода. У свом првом чланку Ф. Р. замјера преводиоцима да су изоставили „самовољно читаве низе стихова, како им је згодније испало, а овај посљедњи факат сачињава на мојијем очима право

¹ Иницијали се односе на име *Франо Радић*, Библиографија расправа, чланака и књижевних радова, књ. 3 (Лексикографски завод ФНРЈ), Загреб МСМЛХ, 1/3, Хисторија страних књижевности, *Регистар шифра*, 783.

² *Преводи*, 342.

злочинство исцисадаје прама великом ауктору *Грובהа*³ Даље, у свом излагању Ф. Р. тврди: . . . „г. Томановић из неке претјеране љубави прама једроћи трудио се да оригинални текст што већма скучи, а много пута није добро пјесника ни схватио“.⁴ Он, даље истиче: „Ваљани преводилац . . . и треба напокон да је потпунице вјешт језику с којег преваба, а да је с друге стране у својему мајстор.“⁵ У овом нашем раду ми ћемо занемарити она мјеста у репликама која се односе на разлоге изостављања појединих стихова, задржаћемо се само на оним појединостима које је сам преводилац, А. Томановић, претресао као језичке. Таква мјеста, сама за себе, говоре о познавању матерњег и италијанског језика преводиоца. Савременим филолошким и језичким мјерилима вредноваћемо обилежена мјеста из полемике, за која у *Завриној* А. Томановић каже: „Ја ћу све друго оставити поштоватељима Фосколовијем и нашијем језикословцима, да сами разабриру, ко је од нас двојице на правијем путу; у мојој обрани ја сам се ограничио да докажем неоснованост тврђења мога критичара, прво, да сам изоставио китице стихова *како ми је гдје то годније испало*, и друго, да *више пута нијесам разумио добро пјесника . . .*“⁶ Ово је, дакле, био најважнији повод полемички која се водила у неколико праваца. Мишљења о разумијевању пјесника задирали су и у одређена језичка питања. Њих ћемо овдје посебно разматрати.

I

А. Томановић каже:

„Кад сунце *рад* мене
Не усподи већ ову лијепу
Породицу травџа итд. . . .

Погрешка је у ономе *рад*, чим сам очевидно искривио пјесникову мисо, по мњењу критичара. Требало је рећи *за*, он говори, јер сунце по својој прилици *рад* ничијег образа не трије. Прије свега *рад* и *за* у овом случају означају *сврху*, само се мени чини да би *за* италијанизам био, а *рад* је чисто народни израз, што се често чује у народу, као н. п.: *рад мене ћеш узалуд већ долазити*; *рад мене се немој мучити* итд. тер не могу усвојити исправку мога критичара, изјавом да не бих ниошто рекао *рад мене сунце не узгрије*, ни *кад за мене сунце не узгрије*, како пише г. Р. него: *Кад мени сунце не узгрије*. Дакле овдје нема погрешке у схваћању пјесника него се цијела ствар своли на једно лингвистичко питање.⁷

³ *Преводи*, 342.

⁴ *Преводи*, 342.

⁵ *Преводи*, 345.

⁶ *Заврина*, 543.

⁷ *Ради споразумљења*, 468.

Ово је одговор Л. Томановића на тврђење Ф. Р.: „Олма у почетку спјева налазимо у г. Томановића једну погрешку тумачења. Н. п. Фосколове стихове:

Ove più il sole
Per me alla terra non fecondi questa
Bella d'erbe famiglia ecc . . .

он преводи овако: Кад сунце *рад* мене . . . искривљујућ очевидно пјесникову мисао, а ваља и здрави разум, јер сунце по својој прилици *рад* ничијег образа не грије, и Фосколо хтједе просто да каже: кад будем мртав, лакше кад сунце *за мене* не узгрије.“⁸

У чланку: *Да заглавимо*, који представља одговор Ф. Р.-а на садржину Томановићског прилога: *Ради споразумљења* наставља се полемика око предлошке употребе и значења израза *per te* = *рад мене* (*за мене*) *мени* (сунце не узгрије). „Друга је ствар онај пјесников *per te*, што је г. Томановић превео *рад мене*, па би хотио да своје поступање оправда изговором да то значи исто што и *за мене*, него да овај задњи облик није хтио употребити, јер није народан, већ туђ. Прије свега, да ове двије реченице једно те исто значе, то је празна ријеч, ничијем недоказана. По обичном граматикалном појму, *рад мене* то је предлог с генитивом, који означаје узрок неког чина, дочим је *за мене* предлог у акузативу, који означаје особу, којој неку корист или штету доноси. Што се тиче својствености облика *за мене*, ја мшм да он није ништа мање народан од облика *мени*. Примјер (а куд ћете бољег?) стихови народне пјесме који гласе: Гдје ја нађем за мене дјевојку / Ондје нема за те пријатеља. (Вук, *Рјечник*, 162). Ни овај изговор г. Т. нема дакле темеља.“⁹

II

О предлогу ради/рад

У синтаксичкој конструкцији: *Кад сунце рад мене не услади* . . . генитивна синтагма *рад мене* „Означаје, истина, узрок неког чина“, како то каже Ф. Р., али пјесникова мисао у преводу Л. Томановића није усредсређена на сунце већ на сопствену (пјесникову) смрт. Смрћу престаје сазнање о сунчевој изворности живота на земљи. Сунце је ондје у функцији индиректног изазивача умрлог. Оно не доноси смрт, не проузрокује је шти је усмјерава ка пјеснику — умрлом.

„Приједлог ради значи, да се што чини или догађа с обзиром на кога или што, за кога или што, у обрану кога или

⁸ *Преводи*, 443.

⁹ *Да заглавимо*, 514.

чега, што се тиче кога или чега. Налази се лик ради и рад... Није ми ради мене. Ваљало би рад њега сама."¹⁰ „Пријелом ради у свези са генитивом себе има значење: *casandi, mingendi causa*. Говоре се и оба лика и положаја... Идем ради себе... и у положају себе ради."¹¹ Показане примјере из Рјечника ЈАЗУ можемо трансформисати у: *због мене / за мене / заради мене / рад мене*, све у узрочном значењу, као и примјере: *ваљало би за њега сама / заради њега сама / због њега сама / рад њега сама*. Примјери потврђују да предлошки израз *ради / рад* у конструкцији са генитивом може имати узрочно значење. У староцрногорским говорима *ра̄л/зар̄а* се такође употребљавају у значењу и циља и узрока.¹² *За + генитив* се доста често јавља у значењу намјене и циља такође у староцрногорским говорима,¹³ а како се значење узрока и циља мијењају и у староцрногорским говорима као и у бокељским, а предлог *због + генитив* типични представници староцрногорских говора не употребљавају,¹⁴ онда *за + генитив* добија значење и узрока.

О предлогу *за / заради / зар̄а*

За ргаер... служи за ознаку простора, времена и узрока (сврхе); слаже се с ген., акуз. и инструм. зашто за који узрок; — *per te, in quanto a te, per te*;«¹⁵ „За исто што и због, ради, заради...“¹⁶ „За с генитивом означаје вријеме: да нешто траје дотле, док траје вријеме што га изриче ријеч у генитиву: за младости, за живота, за мене жива, за времена, за вијека, за видјела, за сунца, за рана, за болести... за владања...“¹⁷

На основу свих ових потврда из Рјечника ЈАЗУ, затим примјера које наводи Томановић из народног говора Боке и потврда из староцрногорских, Боки сусједних говора, закључујемо да је Томановић био у праву када олговара Ф. Р.-у: „Прије свега *рад* и *за* у овом случају означају сврху“, мислећи при том на узрочност, смрт насталу независно од сунца, посмртног изазивача. Томановић очевидно не би искривио ијесникову мисао да је оригинал:

Ove più il sole
Per me alla terra non fecondi questa
Bella d'erbe famiglia ...

¹⁰ Рјечник хрватскога или српскога језика. На свијет издаје Југославенска академија знаности и умјетности. (У даљем тексту: Рјечник ЈАЗУ.) У Загребу 1952, св. 54, 877.

¹¹ Рјечник ЈАЗУ, у Загребу 1952, св. 54, 877.

¹² Митар Б. Пешикан, Староцрногорски, средњокатунски и љешански говори. — Српски дијалектолошки зборник (Институт за српскохрватски језик САНУ), књ. XV, Београд, 1965, 193.

¹³ Митар Б. Пешикан, *нав. дј.*, 191.

¹⁴ Митар Б. Пешикан, *н. дј.*, 191.

¹⁵ Рјечник ЈАЗУ, у Загребу 1974, св. 89, 650.

¹⁶ Рјечник ЈАЗУ, у Загребу, 1974, св. 89, 652.

¹⁷ Рјечник ЈАЗУ, у Загребу 1972, св. 82, 650.

превео и једном од следећих синтаксичких конструкција у значењу показане узрочности предлошких веза са генитивом: *Кад сунце рад мене не усплоди / Кад сунце ради моје смрти не усплоди / Кад сунце за мене мртва не усплоди / Кад сунце за моје смрти не усплоди / Кад сунце зарад мене не усплоди / Кад сунце зарад(и) моје смрти не усплоди / Кад сунце због мене мртва не усплоди / Кад сунце због моје смрти не усплоди*; — у значењу *због тога* што не сазнајем, мртав.

Томашовић је, дакле, могао превести и конструкцијом: *Кад сунце за мене више не узгрије*, како то тражи критичар Ф. Р., само то не би била предлошка конструкција *за + акузатив*, како он тврди у овом контексту, већ генитивна конструкција из семантичког спектра узрочних значења. У приказаном контексту конструкција *за мене* је замјенички генитив, и то у значењу узрочности. У приказаном контексту конструкција *рад мене* је истозначењска узрочна генитивна форма, као и форма *за мене*. У односу на основно значење не може се поистовјетити са замјеничким дативом у слободној употреби.

Датив у слободној употреби

Тврђење критичара да се у преводу конструкција *за мене* може језички поистовјетити са конструкцијом *мени* као „ништа мање народни облик“ показује да критичар, а не критиковани, „није разумно добро пјесника“. Могућност трансформације конструкције: *Кад сунце рад мене не усплоди...* у морфолошки једноставнију форму слободног датива, у овом поетском семантичком споју, не може се прихватити из семантичких разлога. Ради доказивања враћамо се опет обилеженој синтаксичкој цјелини: *Кад сунце рад мене / не усплоди већ ову лијепу / породицу травâ...*

Носилац значења *будућности* и *супротстављања* је израз *већ*. Синтаксички је у служби адвербне ознаке времена, и то у поређењу, по супротности. Допуна је глаголеском предикату. Значи: *више, даље у будућности*. У реченици *се пориче* више и даље у будућности, дакле (не) више, (не) даље у будућности. Семантички полударан примјер порицања у будућности адвербом *већ* налазимо и у народној пјесми: *Збогом пошо, Краљевићу Марко, већ те моје очи не вибелс.*¹⁸

Нспирање, а истовремено и супротстављање, је у датом примјеру наступило *послије* претходно реченог, као обрт од реченога, и то у временском значењу, и у временској структури дате реченице, контекста. Према томе, довршена узрочност, *смрт*, не зависи од намјене (датив је такав падеж!) која настаје *послије смрти*.

¹⁸ Рјечник ЈАЗУ, у Загребу 1972, св. 85, 653.

Замјерке Ф. Р. не односе се само на употребу палежних облика код појединих мјеста у преводу, односно на „неприродне реченице у погледу конструкције“,¹⁹ већ је пјесничка форма Томановићевог превода „храпава“ и „хрома“ у својој прозодичи, „његови су стихови једини десетерци стога, што се у њима може наћи по десетак словака, али више ништа“.²⁰ Одређена језичка оријентација критичара Ф. Р. види се и из његовог третмана што треба тражити од књижевности. „По г. Томановићу преводилац би, у преваћању туђих ремек-дјела, имао право, паче дужност, да иста кроји и прекраја по властитом ћејифу, и да их прилагођава мањој или већој интелигенцији публике за коју преваћа. Чудновата, додуше, и посве нова теорија!... а преваћање вјештачкијех дјела свађало би се у већини случајева на безобзирно скалупљивање... изгледа управ саблажњива та дидактичко-утилитарна умјетност, која силази на пазар да се ту на размјерке свемогућем пуку продаје.“²¹

Избором ријечи и употребом њихових облика, Томановићев превод испјеван је наглашено народним језиком. Такав језик Ф. Р. подређује устаљеним формама пјесничког израза. Зато упоређује превод Л. Томановића са преводом Стјепана Бузолића, дајући предност посљедњем. Ево једно такво упоређење.

„У чемпреском хладу по урнама
Бешенијем плачом зар је тањи
Санак смртни?“ (Томановић)

„У закриљу сјенастих чемпреса
И у ракам, што их сузе тјеше,
Сан самртни зар је мање тежак?“²² (Бузолић)

У реплици која слиједи Томановић овако одговара на ово упоређење: „ја сам превео...“

E forse sonno
Della morte *men duro?*

овако: Зар је тањи / Санак смртни?, а г. Бузолић: Сан самртни зар је мање тежак? Ф. Р. вели... онај тањи да нишомто не одговара пјесниковом *men duro*. Прије свега ја мислим, да је прво питање пјесничково је ли по урнама смртни сан *men duro*, значи је ли ближи животу, а познато је ко тање спава, да се

¹⁹ Да заглавимо, 514.

²⁰ Да заглавимо, 515.

²¹ Достојанство, 418.

²² Достојанство, 419.

лакше може пробудити, да је ближи јави, дакле и животу. Стога сам усвојно *тањи* мјесто *мање тежак*. Уосталом више се чује *тврдо* сан него *тежак* сан, те први спитет боље одговара и оригиналном *duro* у својству српскога језика; а танак сан значи нетврда сан или *лаган* сан, што онет одговара тешком сну или тврдом сну. Дакле, *мање тежак* значи то исто што и *тањи* сан, па између ова два облика ја сам претпоставио последњи, тијем прије што боље одговара својству српскога језика. Мени не пристоји да даље упоређујем мој са г. Бузолићевим преводом, то остављам ком грешем Фосколовом поштоватељу.²³

Двије преводилачке редакције у српскохрватском језику изражавају и двије дијалекатске говорне варијанте са различитом употребом морфолошких елемената. Томановићева показује утицај пенетрације облика из народног говора: *ћешени* плач, „утјешни плач.“ Одредбени атрибут *ћешени* потврђује зетски говор који се у Боки одликује тзв. најновијим јекавским јотованњем.²⁴ Облици *ћешити*, *ћети*, *грешети* познати су и у перашком говору Боке.²⁵ Изрази *тврдо* / *танак сан* чују се и данас, када се мисли на стање спавања, а *тежак сан* односи се на појам сивања нечега. Облик *плачом* показује да инструментал именица са меким сугласником основе добија наставак *-ом*, као у перашком говору.²⁶ Нејотована фонолошка секвенца *т+j* у ријечи *тјеше* (Бузолићев поетски контекст) показује да јекавско јотованње није типично за дубровачки говор, што је данас општепознато. Израз *у ракам* представља клиширану, архаичну морфолошку структуру за локатив. Разлике у облицима и употребљеним спитетима су, дакле, језичко-стилске и говорно дијалекатске. Оне показују да су преводиоци са подручја друкчије лексике и неких говорних структура.

Разлике у вредновању народног говора у књижевном језику између Ф. Р. и Л. Томановића виде се и код употребе израза *цекā*, *цекати*, изведеног од основе *цеса*.

Оригинал:

E una forza operosa le affatica
Di moto in moto; e l'uomo e le sue tombe
E l'estreme sembianze e le reliquie
Della terra e del ciel traveste il tempo . . .

²³ Ради споразумљена, 469.

²⁴ Др Александар Младеновић, *Јављање јекавског такозваног најновијег јотованња у неким нашим споменцима*. — Зборник за филологију и лингвистику (Матича српска), Нови Сад, 1964, књ. VII, 158—159.

²⁵ Томо Брајковић, *Перашки дијалекат*. — Програм Ц. К. Велике гимназије у Котору за шк. 1892—93, Загреб 1893, 5.

²⁶ Томо Брајковић, п. дј., 8.

Томановић је превео...

И све неуморна
Снага њека свећ мучи, тер *цекâ* (sic)
И његове гробове, и земље
И небеса потоње облике
И остатке вријеме мијења."²⁷

И у овој цјелини граматичкостилски инвентар језика показује да је Томановић био присутан народним говором у преводачкој култури. Облици *њека* (сила), *свећ*(ер) „увијек“ су присутни и у перашком говору Боке.²⁸

Глагол *цекати* представља лексички мотивисану ријеч. Као девербатив од коријена *цѝка* у значењу да се нешто чини *једнаком мјером за све* према оном на што се односи, није лексикографски обрађен. Значење његовог коријена *цѝка* објашњава се у рјечницима овако: ... „Изр. (све) на једну цеку, (све) на једну мјеру.“²⁹ „Цѝка, ф. тал. *zessa*, монета, ковница од XV вијека. Нова цѝка господина деснота ... Двије купе злата које су сковане у нашој (дубровачкој) цѝки ... Цѝка у кој се пјене-зи кују. б) *пречишћено сребро*, у наше вријеме у Црној Гори и Херцеговини. ц) „једна цѝка“, као *један ков*, и *потом и једна мјера*, кад је што *једне мјере с другима*. У наше вријеме у Србији: *све на једну цеку*, тј. *све на једну мјеру*...“³⁰ „*Zessa* је скраћеница од арапске синтагме *dār as-sikka*, ковница новца.“³¹ Семантичкој нијанси ове изведенице Томановић је дао и посебни облик, у смислу чисто интелектуалном, и из експресивних поетских разлога. „Полазећи од гледишта да је значење ријечи важније него скуп гласова којима се оно означаје могло би се узети да свако поједино значење представља посебну ријеч. С таквог гледишта могло би се рећи да је ријеч примљена у свом потпуном значењу, али да је изгубила везу с другим појмовима означеним у језику истим скупом гласова или кореном.“³² Ова изведеница је глаголско образовање у имперфективној видској вриједности. *Цѝкати* је могло настати аналогном према типу: *ви́кати*, *ви́чѝ* < *вика*; *бу́кати*, *бу́чи* < *бука*; *лу́пати*, *лу́пѝ* < *лупа*; *дрѝчати*, *дрѝчи* < *дрѝка* и сл.

²⁷ *Да заглавимо*, 514.

²⁸ Томо Брајковић, и. дј. 20.

²⁹ *Речник српскохрватског књижевног језика* (Матица српска), Нови Сад, 1976, књ. VI (С—Ш), 776.

³⁰ *Рјечник ЈАЗУ*, 1—4, Део I, Ачешула, У Загребу, 1880—1882, 767.

³¹ Др Петар Скок, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, — Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1971, књ. I (А—Ј), 255.

³² Др Петар Скок, нав. дј., 255.

³³ Др Васо Томановић, *О значењима речи страног порекла у говорима Боке Которске*. — Годишњи зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 1962, књ. 14 (1962), 190.

У домену глаголских облика Томановић је језички дао нову одредницу као еквивалент појма материјалистичког мијењања. На Томановићев непогрешив смисао за нијансе у области лексике ослањао се и Милан Решетар. На овом језичком подручју њихова сарадња се заснивала на претресању правилности употребе бројних облика из списка ријечи које је Решетар слао Томановићу од 1890. до 1906. г. Решетар је тражио од Лазара Томановића као уредника „Нове Зете“ (Цетиње, 1889—1891) да буде и рецензент његовим прилозима. „Ако можете потврдите коју језичку особину пучкијем говором црногорскијем, учините то у опасни уредништва.“ Код израде коментара „Горског вијенца“, у Лазару Томановићу Решетар је имао одличног помоћника и савјетодавца.³⁴

IV

Показана полемика између Ф. Р. и Л. Томановића на страницама „Словинца“ за 1884. г. открива опредјељења сарадника „Словинца“ у језичко-граматичким учењима.³⁵ Крајем XIX вијека језичку стварност представља вуковски језик и онај других школа, мање народан. Томановић је сматрао да у књижевни језик може да уноси одређене ријечи и облике из говора Боке Которске. Њима је нарушавао однос према језички устаљеним структурама оних представника чија писменост није изворно припадала Вуку. Томановић је вуковски нормирао преводени поетски текст, и синтаксичким конструкцијама и лексиколошки. Колико је Томановић сам „традио и разграђивао“ у књижевном језику предмет је посебне студије о језику његових објављених списа. Овај рад само упућује на потребу за таквом једном студијом, тим прије што је познато да се и сам „вуковски књижевни језик почео мењати још у рукама самог Вука.“³⁶

³⁴ Максим Злоковић, *Из претиске Милана Решетара*. — „Стварање“, Цетиње, 1958, бр. 11—12, 924—934.

³⁵ Један од истакнутих сарадника „Словинца“, Стијено Кастралец, професор Дубровачке гимназије, полемичући са Адолфом Вебером-Ткачевићем, главним представником загребачке филолошке школе, овако је обележио став „словинског“ покрета према основним питањима српско-хрватског језика: — Опраштам се овако с госп. Вебером, желећи свако добро и њему и његовој граматици... у загребачкој школи! Нама овамо биће доста држати се старог Вука и Даничића, настојећи да умјерено и свијесно поправљамо у језику што збиља треба да се поправи, а при том не заборављајући да народ најпослије, хоћеш-нећеш, све што је у језику гради и разграђује.“

Др Коста Милутиновић, *Политичке концепције дубровачких „Словинца“*. — Југословенски историјски часопис, Београд, 1976, бр. 3—4, 79.

³⁶ Др Павле Илић, *Дијалекатска база Вуковог књижевног језика*. — Научни скуп слависта у Вукове дане (Међународни славистички центар СР Србије), књ. 2 (1972), 115.

Summary

PHYLOLOGICAL ASPECTS OF L. TOMANOVIĆ'S POLEMICS

Mr Jelisaveta SUBOTIĆ

In the «Slovinac» the paper for literature, art and crafts in the course of 1884 there were polemics between F.(rane) R.(adić), L.(azar) Tomanović and Stjepan Buzolić. That year the «Slovinac» was edited in Dubrovnik on the 1st, 11th and 21st each month. Started in 1878 it was extinguished in 1884, the period when its editor was Vjekoslav Pretner, in whose press it was printed. The polemic started with the contribution of F. R. «The Serbo-croatian translation of Foskol's poem «Of the Graves» This contribution made one of the translators of Foskol's poem, Dr Lazar Tomanović, answer with the article «Facing the Charge of High Treason». After this the polemic between F. R. and L. Tomanović continued repeatedly with the articles: F. R. «For the Sake of Art's Dignity», the answer by L. Tomanović «In Order to Be Understood», then a new reply by F. R. «To Get Stuck», and the answer of L. Tomanović «The Final». The priest Stjepan Buzolić announced himself only once in the polemic answering F. R. by the article «A Word or Two against the Remarks of Mr. F. R.» with the subtitle «About my translation of Foskol's poem OF THE GRAVES».

The polemic between F. R. and L. Tomanović ran in several directions. The reasons of missing some lines were pointed at and in particular the statement of the critic F. R. that the translator, L. Tomanović «in several cases did not understand the poet». This failure in understanding the poet, that is the original poem, by L. Tomanović was the reason of the argument on both sides. The polemic was also inspired by the use and meaning of the language.

The meaning of prepositional phrases with genitive, specially those from the region of Boka, and Stara Crna Gora dialects, presented the starting point for the polemic about the understanding of the poetic original. Tomanović proved that «there is no misunderstanding of the poet but only the question of the language». Tomanović introduced certain epithets of the Boka speech into the translation of Foskol's poem. He essayed forming words making and using the Imperfect verbal structures in his translation. F. R. supported the linguistic ideas which did not agree with Vuk's principles. Everything close to the common people is «blasphemous didactic-utilitarian art which descends to the market to be sold in pieces to the common people», he says in the article «For the Sake of Art's Dignity».

From the present phylogenic point of view Tomanović's translation expresses the meaning of the original by its syntactic structure and in lexis. In his own time the correct linguistic sense of L. Tomanović is shown in his correspondence with Milan Rešetar, from 1890 to 1906, about the confirmation of the language characteristics according to the folk speech in Crna Gora.

The polemic in the «Slovinac» between F. R. and L. Tomanović towards the end of the 19th century shows that there were different streams in philology: the Vuh — Daničić stream and that one which did not accept Vuk's standards in literature.